

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Irving Stone
THE ORIGIN

Copyright © 1980 by Irving Stone

This translation published by arrangement with Doubleday, an imprint of
The Knopf Doubleday Group, a division of Penguin Random House, LLC.
Translation Copyright © 2021 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04158-3

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od
drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u
potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva
životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Irving Stoun

ČUDESNI PUTEVI POSTANKA

DEO I

Prevod Ljerka Radović i Dušanka Jovanović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2021.

*Svojoj supruzi,
dugogodišnjem saradniku,
redaktoru i prijatelju*

DŽIN STOUN

PREDGOVOR

Irving stoun

Glavna činjenica koju bismo napomenuli svi mi koji dobro poznajemo Irvinga Stouna i njegovo delo jeste njegovo profesionalno poštenje kao biografa i književnog umetnika. Kao što kaže Margerit Jursenar u jednoj belešci u svojim *Hadrijanovim memoarima*, istorija ima svoje zakone, a poezija ili stvaralačka rekonstrukcija imaju svoje – „to dvoje nije nužno nespojivo“. Irving Stoun smatra da te zakone savestan pisac može potpuno uskladiti.

Stoun je pisao i konvencionalnu biografiju i – poput Margerit Jursenar, Roberta Grejvsa, Ketrin Drinker Bouen – biografiju koja dopušta stvaralačku potankost. U knjigama poput one o Džeku Londonu (*Mornar na konju*) i o Klarensu Darou (*U odbranu*), on se vrlo savesno ograničava na dokazane činjenice i neposredne zaključke. I u svojim ranijim delima – *Žudnja za životom* (Vinsent van Gog), *Besmrtna žena* (Džesi Benton Frimont), *Prva dama* (Rejčel Džekson) i u romanima koji su nastali posle – *Oni koji vole* (Abigejl Adams) i *Stradanja duše* (Sigmund Frojd) – Stoun dopušta da obuzdana mašta ispuni neke praznine, ali pazi da ne pređe razumnu verovatnoću ili izmeni duh istorijske istine.

Ta pravila zahtevaju od Irvinga Stouna napornije istraživanje i izvanredno savesnu kompoziciju, što najbolje mogu da potvrde njegovi bliski prijatelji. On ne žali truda, pa poput Makolija putuje stotine milja da bi tačno proverio neki podatak. Veruje da će korišćenjem mašte njegove ličnosti postati čovečnije, ali razgovara s pedesetak ljudi da bi

dobio tačnu meru Debsovog pacifizma u času kad je Debs bio osuđen na deset godina robije u federalnom zatvoru (*Protivnik u kući*). Da bi njegovi opisi bili što zanimljiviji, on pretražuje police s mnogobrojnim starim novinama da bi saznao kako je uistinu izgledala neka ulica u Leksingtonu, Kentaki, u ono vreme kad je Meri Tod u detinjstvu šetala upravo tom ulicom (*Ljubav je večna*).

Tako on udovoljava istorijskim načelima koja je naučio od Herberta Judžina Boltona na Kalifornijskom univerzitetu, gde je diplomirao 1923. Od Ane Strunske – koju je Džek London cenio zbog njenog „bistrog uma“ – čuo sam kako beše uporan dok je iz nje izvlačio sve što je mogla da mu ispripleda o Londonu. Drugde sam pak čuo kako je, u vreme kad se pripremao da piše o Linkolnovima u Beloj kući, uporno tražio da upozna tačan raspored njihovog domaćinstva na drugom spratu. Međutim, o tome mu niko nije znao ništa reći, pa čak ni Vilijam Delano, stručnjak za arhitekturu Bele kuće. Jer u međuvremenu bejahu pomaknute pregrade, izmenjene dimenzije, postavljene nove instalacije. No, Irving Stoun je želeo da zna kako beše velika i kako je izgledala gostinska soba u kojoj je umro Vili Linkoln, kao i hodnici kojima je Linkoln pod teretom rata koračao napetih živaca. Naposljetku, kad je sakupio uspomene, pisma, novine i ostale izvore, Stoun bi nacrtao plan zgrade za koji je verovao da je veran stvarnosti i koji je na osnovu svih saznanja što ih je stekao mogao sebi predstaviti s punom sigurnošću, bez imalo straha da bi plan mogao biti pogrešan.

Irving Stoun se ponosi da je književnik koji se uzda samo u svoje pero. Kao pisac, u svoj posao unosi sistematičnost, radinost i oprez. Počinje da radi u devet sati ujutro i ostaje za pisačim stolom, i ako inspiracija dođe i ako zakaže, jer zna da će strpljivim naporom podstaći inspiraciju. A onda – kako on kaže, „tu sam!“ – lagan obrok, šetnja ili plivanje, pa natrag na posao do šest posle podne.

Uspeh je došao lagano; Stounovi su podigli svoje dvoje dece s dosta teškoća, kao i mnoge porodice. Tek tada kada je počeo da piše svoju povest o Divljem zapadu (*Ljudi koji pristaju mojim brdima*), Stoun je mogao da zaposli stalnog pomagača, istraživača. U Italiji, zbog obilja podataka o Mikelandelu potrebnih da bi napisao roman

Čudesni putevi postanka

Agonija i ekstaza, za istraživanja podataka pisanih na talijanskom, nemačkom i latinskom jeziku morao je da uposli stručne pomoćnike.

Irving Stoun bio je naročito srećan što se njegov uspeh izrazio u dva oblika. Njegov roman *Žudnja za životom* (preveden na šezdeset jezika) verovatno je doprineo više od ijedne knjige da se sruše ograde koje su stajale na putu da bi se shvatili impresionizam i postimpresionizam. Zahvalnost za to odali su mu i umetnici i amateri.

Istovremeno, Stoun je doživeo mnogo dokaza da su njegovi romani o istorijskim ličnostima stotinama hiljada čitalaca pružili živ utisak o prošlosti, do čijih ličnosti ne bi mogla dopreti nikakva metoda manje živa i snažnija od njegove.

Alan Nevins
profesor američke istorije
na Univerzitetu Kolambija

„Duša je svoj poseban svet i u njoj možeš učiniti Nebo od Pakla, Pakao od Neba.“

Milton, *Izgubljeni raj*, 1667.

„Knjige su baština što ih veliki geniji ostavljaju čovečanstvu; baština što je naraštaj predaje naraštaju, kao dar budućim pokoljenjima, onima koji još nisu rođeni.“

Džozef Adison, *Posmatrač*, 10. septembra 1711.

„Kad bih živeo još dvadeset godina i kad bih mogao da radim, koliko bih morao da preinačim u *Postanku vrsta*, kako bi morala da se modifikuju gledišta o svim postavljenim pitanjima! Dakle, to je samo početak, ali i to je ipak nešto...“

Čarls Darvin, *Džozefu Hukeru*, 1869.

„Romani su dela mašte, mada nisu naročito visokog stila, i za mene su godinama bili divan odmor, zbog čega često blagosiljam sve romanopisce. Iznenađujuće veliki broj romana pročitao mi je neko drugi, naglas; svi mi se sviđaju ako su barem osrednje dobri i ako se ne završavaju nesrećno – protiv čega bi trebalo doneti zakon. Roman se, po mom ukusu, ne svrstava u prvu vrstu ako u njemu nema jedne ličnosti koju čovek može potpuno zavoleti; još bolje ako je lepa žena.“

Čarls Darvin, *Autobiografija*, 1876.

PRVA KNJIGA
ČOVEK S KOPNA

PRVO POGLAVLJE

„Nađi mi jednog čoveka zdravog razuma!“

1.

Stajao je pred stalkom za brijanje napravljenim od mahagonija. Četkom za sapunanje penio je sapun u beloј činijici ukrašenoј plavim cvetićima, postavljenoј na kružnoj polici. Dodavši vruću vodu iz bakarnog bokala, nasapunjao je bledo lice, a potom otvorio naoštrenu čeličnu britvu sa drškom od ebanovine.

Za dvadesetdvogodišnjeg Čarlsa Darvina brijanje je bio prijatan, nimalo mukotrpan posao, jer je crvenkastosmeđe zaliske nosio sve do ugla čeljusti. Trebalo je obrijati samo rumene obraze i potpuno zaobljenu bradu. Rumene usne bile su mu prilično male u poređenju s neobičnom površinom smeđih, ljubičastim pegicama išaranih očiju, koje su zapažale i beležile sve.

Čarls opere sapunicu s lica, uzme dve četke s jedne strane obložene srebrom, pa ne okolišajući podeli podužu crvenkastu kosu na desnu stranu i prekrije gotovo celo uho, a onda začeslja gust pramen ravno preko povelike glave i uvije ga preko levog uha. Iz komode od orahovine izvadi čistu belu košulju i navuče je, zakopča visoki uštir-kani okovratnik, čiji su krajevi kružili ispod zalistaka, pa oko visokog okovratnika omota tamnu žutosmeđu kravatu i spređa je sveže u čvor. Redovno se brijao ujutro, ali želeo je da provede dan na reci, u porodičnom skifu pecajući i skupljajući ribu duž Severna, pa je oblačenje bio odložio dok ne dođe vreme da primi profesora Adama Sedžvika.

Širokim stepeništem dopirao je divan miris Enine gušče pite, omiljenog jela Šrouzberija, koju je Eni pekla kad bi god na večeru bio

pozvan otmeni gost. Kao dečak, Čarls je često posmatrao kako priprema ovaj delikates i stavlja ga u pećnicu s osam plamenika, grejanu drvom i ugljem. Mada se nalazio pola kuće udaljen od prostrane kuhinje, još mu jebila pred očima – kako vadi kosti iz velike guske, pa kosti iz velike kokoške kojom kljuka gusku, zatim u kokošku nadeva marinirani jezik, a onda sve zajedno stavlja u visoku koricu za pitu poprskanu izlupanim maslacem od pola funte i posipanu oraščićem i biberom.

Merijen, Čarlsova najstarija sestra, upoznala je nekog lekara i sa dvadeset šest godina se udala. Kad joj je majka umrla, nije želela da preuzme gospodarenje Mauntom^{*}, mada je već s devetnaest godina bila za to sposobna. Umesto toga, pustila je da teret padne na spremna pleća sedamnaestogodišnje Kerolajn, druge po redu po starosti. Posle venčanja Merijen se s mužem preselila u Overton, gde je rodila dva sina. Retko je navraćala u Maunt; ona i sestre povremeno su razmenjivale pisma. Kerolajn je preduzimala sve što je mogla kako bi navikla Eni da zatvara vrata dok kuva. Eni, snažna kći farme Šropšir, to je odbijala.

– Porodica ima pravo da zna šta je za ručak. Kuhinja je najvažnija prostorija u Mauntu...

Dr Robert Darvin je umirivao kćerku:

– Eni je sjajna kuvarica koja obožava sve što je u kori za pitu, kao i sve divne mirise. Pre nego što pođem u obilazak pacijenata, znam da mi priprema iznutrice peradi ili pitu od patke, goluba ili haringe i pitu od krompira. Tako sam za vreme duge vožnje od pacijenta do pacijenta zadovoljan – govorio bi Robert Darvin.

Što se tiče hrane, mnogo je trebalo da doktor Darvin bude zadovoljan. Bio je to gorostasani čovek, težak više od stotinu i pedeset kilograma, ali oko četrdeset kilograma manje od svog divovskog oca, doktora Erazma Darvina, poznatog širom Engleske po štampanim knjigama pesama i po delima iz prirodnih nauka i medicine i zakonima

* Engl.: The Maunt – brdo, gora. (Prim. prev.)

organskog života... i po veličini koja ga je naterala da na onom kraju stola za kojim je sedeo iseče polukrug kako bi mogao da se smesti.

Čarls iz ormara izvadi plavi baršunasti prsluk sa širokim reverom, zatim žutosmeđe odelo, pa dugačak žaket s visokim okovratnikom i s još širim reverom. U donjem delu ormara odabere par plitkih cipela i spusti ih na aksminsterski ćilim. Odelo okači na mesingani okvir kreveta s jako zaobljenim stubovima. Zlatni sat prikačen o tanki lanac stavi duboko u džep prsluka, a lanac ovije oko vrata.

Potpuno obučen, ogleda se u ogledalo prilično zadovoljan što je dosegao visinu od stotinu osamdeset i tri centimetra, koju je tako priželjkivao. Nos mu je, međutim, bio malo podugačak. Nije bio ništa više uobražen nego što je to bilo uobičajeno za visokog, vitkog, neumornog i dobro građenog mladića, koji je pre samo četiri meseca diplomirao teologiju i dobio naziv diplomiranog studenta Hristovog koledža u Kembridžu, klasa 1831. Nije čeznuo za najboljim ocenama i diplomirao je kao deseti u rang. Biće zaređen u katedrali u Herefordu, blizu koje su Darwinovi i njihovi rođaci Vedžvudovi imali svoje domove.

Za zaređivanje nije bilo žurbe; niti ga je otac požurivao, niti je Anglikanska crkva odredila vreme za koje mladi teolozi moraju da se zarede pošto diplomiraju. U svakom slučaju, moraće da čeka godinu ili dve pre nego što se negde uprazni mesto đakona ili kapelana. Položaj đakona ili kapelana bio je na dnu crkvene lestvice. Ako je u pitanju bila veća župa, mogao je da postane kapelanov pomoćnik, u manjoj – kapelan. Imenovati ga može biskup njegove biskupije. Čarls ne bi imao ništa protiv ako dužnosti kapelana budu umerene, a plata skromnija. Uz manje sveštenečkih dužnosti imaće – pored lova, svog najvećeg životnog uživanja – više slobodnog vremena za sakupljanje i proučavanje prirodnina.

O datumu zaređivanja razmišljaće, možda, posle tronedelnog geološkog istraživanja u brdima severozapadnog Velsa s profesorom Sedžvikom, a zatim četvonedelnog lova u Mejru; ili, još bolje, leta iduće godine pošto on, profesor Džon Henslou iz Kembridža i dva mlada prijatelja pođu trgovačkim brodom do Tenerifa na Kanarskim ostrvima, da prvi put posete trope i vide čuveno zmajevo drvo iz

Humboltovih *Putovanja*. Otac mu je odobrio da otputuje u Tenerife, idućeg juna. Čarls je imao pravo na godinu putovanja isto kao što je imao i njegov stariji i jedini brat Erazmo, koji je proputovao svet pre nego što je preuzeo medicinsku praksu. Dovoljno vremena za jednog mladića da se vrati u svagdašnji život!

Pošto je za sada završio sa Crkvom, još se jednom pogleda u ogledalo.

Po tome što sam obukao najbolje odelo, pomisli, neko bi zaključio da imam sastanak s bajnom Fani Oven.

Niko nije tvrdio da je lep, ali je s krupnim i izražajnim očima te urođenim šarmom i dobrim ponašanjem na neki naročit i lagodan način bio privlačan mladić koji voli zabavu.

Voleo je ljude i nije se trudio da sakrije kako uživa u njihovom društvu. Ljudi su ga voleli, podjednako njegovi rođaci, kolege i profesori na Kembridžu. Naročito su ga voleli stariji ljudi, jer je posedovao retku nadarenost da ne priznaje razlike u godinama ili naraštaju. Bio je miljenik majčinog brata Džosaje Vedžvuda, s kojim je svake godine u septembru u Mejr Holu lovio jarebice i ostalu divljač; zatim Vilijama Ovena, za vreme svojih poseta Vudhausu, kad je računao na siguran jak mraz kako bi „pogubio neke Ovenove fazane“; bio je miljenik i Džona Stivensa Hensloua, svog mentora i vođe kroz divne tajne prirode. Henslou, nekadašnji profesor mineralogije na sveučilištu u Kembridžu, protekle je četiri godine držao katedru botanike, a bio je i kapelan izabrane crkve Male Gospe blizu Trampingtonske ulice, nekoliko koraka od reke Kem. Baš profesor Henslou beše nagovorio svog prijatelja Adama Sedžvika da povedu Čarlsa na jednu istraživačku ekspediciju. Čarls je obukao najbolje odelo zato što je Sedžvik, muškarac kršnog stasa, još uvek neženja u četrdeset šestoj godini života, bio kicoš, čak i na geološkim putovanjima u Alpe ili brda Velsa koja su ga proslavila. Nosio je beli cilindar i elegantan dugačak kaput. Studenti su u Kembridžu govorili: „On nosi beli cilindar da ga lovci ne bi zamenili sa srndaćem i pucali mu među oči.“

Spreman da primi svog posetioca, Čarls s police u sobi u kojoj je rođen uzme primerak *The Antiquary*, ser Voltera Skota, pa se smešti u tapacirani naslonjač pored prozora. Baršunaste zavese bile su

pričvršćene čvorom. Kroz unutrašnje čipkaste zavese imao je dobar pogled na prostranu prednju poljanu sa starim hrastom, jelom i platanama, i s one strane Maunta – kako su zvali to visoko brdo izvan Šrouzberija i njegov dom – na livade i ruševine utvrđenog zamka što su ga sagradili davnašnji Britanci.

Tri i po godine Čarls je sasvim prijatno proveo u Kembridžu. Mnogo je čitao. I Darvinova i Vedžvudova porodica imale su bogate biblioteke i bile su okoreli čitaoci; više zbog uživanja, manje radi obrazovanja. Po lepom vremenu njegovo je omiljeno mesto bilo ispod duda u Felouz gardenu u Hristovom koledžu, gde je pre otprilike dve stotine godina lenčario Džon Milton i lakomo čitao. Čarls beše pažljiv student. U predmetima koje je morao da proguta pa zatim izbaci bio je sasvim dobar. Pejlijevu *Prirodnu teologiju* i Euklidove *Elemente* pročitao je za dve godine pa položio prvi deo diplomskog ispita na sveučilištu u Kembridžu. Naročitu je moć zapažanja imao u predmetima koji su ga zanimali.

Aktivnosti i druženja u prirodi bilo je napretek. Pre nego što se pridružio svojim prijateljima u lovu, često je ispred ogledala u svojim sobama u Hristovom koledžu isprobavao prebacivanje puške preko ramena, kako bi ustanovio da je ispravno prebacuje. Kad bi pronašao prijatelja koji je bio voljan da maše upaljenom svećom, udarnom bi kapicom gađao u sveću. Kad je nišanio tačno, blagi pritisak vazduha ugasio bi sveću. Prasak kapice proizveo bi tako oštar odjek da je neki tutor primetio:

– Kako neobičan zvuk! Čini se da gospodin Darvin provodi sate i sate puckajući bičem u svojoj sobi; kad god u dvorištu prođem ispred njegovih prozora, čujem takvo pucketanje.

Profesor Henslou je često vodio svoje studente botanike u Kembridžšir. Čarls nikad nije propustio priliku da ode u istraživanje dalekih šuma i močvara, pa i preko vikenda. Za vreme jednog putovanja i sakupljanja u Gemlingeju uhvatio je tako mnogo žaba krastača da ga je profesor Henslou ponosno pohvalio:

– Darvine, imate dobro oko!

Drugom prilikom, kad je Darvin uhvatio više žaba od svih ostalih studenata zajedno, Henslou ga veselo upita:

– Šta ćete učiniti sa svim tim, Darvine? Ispeći pitu?

Čarls je oklevao samo trenutak:

– Ali, profesore Hensloue, vi znate da ne umem da kuvam!

Henslou je bio okoreli sakupljač – entomolog. Sakupio je mnoštvo insekata, a Čarls i njegovi drugovi u Kembridžu bili su upravo opčinjeni insektima. Čarls je tvrdio da mu nikakve studije na sveučilištu ne pružaju toliko zadovoljstva koliko sakupljanje insekata. Jednog dana, otrgnuvši neku staru koru s drveta, ugleda dva retka insekta, pa svakom rukom zgrabi po jednog. Onda opazi i trećeg – neku vrstu koju nije smeo da izgubi – pa insekta kog je držao u desnoj ruci strpa u usta.

– Nažalost – pričao je te večeri profesoru Henslouu – insekt je izbacio neku jaku, oštru tečnost, koja mi je tako opekla jezik da sam morao ispljunuti insekta. Tako sam trećeg ipak izgubio!

– Ne budite pohlepni – reče Henslou, blago se osmehnuvši. – Budite umereni, moj dečaće, u sakupljanju insekata i novca; i jednog, i drugog.

Kad je Džon Stivens Henslou stigao u Kembridž, trinaest godina pre Čarlsa Darvina, nauka se smatrala antireligioznom. Pošto taj predmet nije bio dozvoljen na sveučilištu – koje je osnovano u dvanaestom veku da bi obrazovalo teologe – nisu se održavala nikakva predavanja koja su mogla dovesti do sveučilišnog stepena. Botanički vrt u srcu grada bio je zapuštena divljina.

Profesor Henslou i Sedžvik sve su to promenili. Godine 1819. zajedno su osnovali Kembričko filozofsko društvo, gde su se zainteresovani profesori i diplomirani studenti često sastajali da raspravljaju o problemima izvan granica prirodnih nauka, ali su ipak pomalo razvijali pojedina područja i iz tih nauka. Sada su mogli da se pohađaju kursevi botanike i geologije, kao deo opšteg obrazovanja mladog džentlmena. Tokom školske godine profesor Henslou pozivao je k sebi petkom uveče „na dan primanja“ određeni broj svojih inteligentnih studenata, kao i sveučilišne tutore i profesore koji su se zanimali za razvoj nauke. Čarlsa su smatrali članom Henslouove porodice. Posle jela odlazili bi u duge šetnje prirodom, a za vikend često u plodne močvarne nizije, gde su sakupljali bilje, livadsku rutvicu, siljevinu, peruniku, krupne